

vistiniuose periodiniuose leidiniuose ar straipsnių rinkiniuose skelbtus darbus, nėra nė mažiausio reikalo kiekvieną sykį ištiesai kartoti, kaip tai daroma recenzuojamoje rodyklėje, tų dažnųjų leidinių aprašus. Ištiesai aprašyti pakaktų vieną kartą – šalia įsivestų sutrumpinimų, pateiktų pačioje bibliografinės rodyklės pradžioje. Prie daugelio tokių sutrumpinimų kalbininkai jau yra gerai pripratę (plg. IF, LP ir pan.), ir jiems nė nebereikia dėl jų vis žvilgčioti į sutrumpinimų sąrašus.

Reikia tikėtis, kad „Lietuvių kalbotyros“ tęsėjai pasimokys iš praeities klaidų. O kol kas turėti išsamią, patikimą ir patogiai sutvarkytą bibliografinę rodyklę ir toliau tebėra visų lietuvių kalbos tyrinėtojų svajonė.

V. Urbutis

CHRISTIANAS S. STANGAS

1977 m. liepos 2 d. mirė Christianas S. Stangas. Mirtis atėjo netikėtai – pačioje Norvegijos šiaurėje, prie Beringo jūros prigludusiam nedideliame Kirkeneso mieste. Vasaros atostogų išvykos metu. Staigus širdies smūgis.

Liepos 8 d. po kremacijos Osle į senovinį labai įdomios architektūros namą, kuriame pačioje praėjusio šimtmečio pabaigoje gimė norvegų mokslininkas, paskutinės pagalbos atiduoti atėjo jo artimieji, buvę moki-

niai, kultūros ir mokslo įstaigų atstovai. Savo buvusį prezidentą pagerbė Norvegijos Mokslų Akademija. Sesijoje apie Chr. S. Stango gyvenimą ir mokslinę veiklą kalbėjo lietuvių kalbininkams gerai pažįstamas Norvegijos slavistas profesorius Arnė Gallis. Akademijos nariu Chr. S. Stangas išbuvo keturiasdešimt penkerius metus.

Netekome žymiausio pastarųjų dešimtmečių pasaulio baltisto, daugiau kaip penkiasdešimt brandžiausių gyvenimo metų atidavusio savo pamėgtai specialybei mokslininko.

Christianas S. Stangas (Christian Schweigaard Stang) buvo gimęs 1900 m. kovo 15 d. Osle. 1918 m. jis įstojo į Oslo universitetą studijuoti indoeuropiečių kalbotyros. Toks specialybės pasirinkimas artimiesiems buvo gana netikėtas. Mat, Chr. S. Stango giminaičių tarpe būta nemaža žymių Norvegijos politikų ir juristų, todėl laukta, kad ir Christianas eis jų keliu.

Pirmaisiais studijų metais pagrindinį dėmesį Chr. S. Stangas skiria sanskritui, senovės skandinavų, graikų, lotynų, senovės slavų kalboms. Jo profesoriai šiuo metu buvo tokie žymūs norvegų kalbininkai, kaip G. Morgenstjernė, A. Torpas, H. Falkas, O. Brokas (Broch), S. Konovas.

1920–1921 m. Chr. S. Stangas studijuoja Paryžiuje. Ypač didelės įtakos jam turi A. Mejė (Meillet) paskaitos. Apie šį kalbininką Chr. S. Stangas pasakęs, jog tai buvęs tyrinėtojas, kurį savo mokslo kelyje visuomet laikęs pavyzdžiu.

Pamažu Chr. S. Stango interesai krypsta į slavistiką ir baltistiką. 1923 m. jis darbuojasi Maskvoje ir Leningrade. 1924 ir 1925 m. ilgesnį laiką pabūna Lietuvoje. Kaune Chr. S. Stangas susipažįsta su K. Būga ir J. Jablonskiu. Lietuvių kalbos jį moko A. Vireliūnas. Jaunas norvegų mokslininkas gyvena Marijampolėje (dab. Kapsukas), gerai susipažįsta su žemaičių tarmėmis.

1929 m. Oslo universitete Chr. S. Stangui už disertaciją „Mažvydo lietuviško katekizmo kalba“ („Die Sprache des litauischen Katechismus von Mažvydas“. Oslo, 1929) suteikiamas daktaro laipsnis.

1929 m. Chr. S. Stangas vėl lankosi Lietuvoje. 1930 m. drauge su J. Geruliu vyksta į Zietelos apylinkes tyrinėti Zasečių kaimo (dab. Baltarusijos TSR) lietuvių šnekotos. 1931 m. vėl drauge su J. Geruliu tyrinėja lietuvių žvejų šnektą buvusioje Rytų Prūsijoje.

1934 m. Chr. S. Stangas studijuoja Maskvoje ir Leningrade, 1935–1937 m. – Londone, 1936 m. studijų tikslais jis taip pat ilgesnį laiką pabuvoja Rygoje, o 1937 m. –

Vienoje. Pastarųjų išvykų metu Chr. S. Stangas turi progos klausyti J. Endzelyno ir N. Trubeckojaus paskaitų. 1938 m. vėl lankosi Lietuvoje.

1938 m. į emeritūrą pasitraukus norvegų slavistikos, o iš dalies ir baltistikos pradininkui O. Brokui, Chr. S. Stangas skiriamas Oslo universiteto profesoriumi ir pradeda vadovauti savo buvusio mokytojo katedrai. 1970 m. rugpjūčio 1 d. Chr. S. Stangas išeina į emeritūrą.

Pirmasis stambus Chr. S. Stango darbas buvo minėta daktaro disertacija. Šiame veikalė jis kruopščiai ištyrė pirmosios lietuviškos knygos tekstą, nustatė jos šaltinius. Mėgino išaiškinti M. Mažvydo kilmę.

Turint galvoje, kaip menkai anuo metu buvo ištyrinėtos mūsų tarmės, galima tik stebėtis, kaip Chr. S. Stangas sugebėjo parašyti tokį puikų tyrinėjimą. „Mažvydo lietuviško katekizmo kalba“ iki šiol tebėra didžiausia ir išsamiausia vieno mūsų rašto paminklų lingvistinė analizė.

Mažvydo problematika domino norvegų mokslininką ir vėliau. Beveik keturiasdešimtmečiui praslinkus po minėto veikalo pasirodymo, jis lietuvių kalba parašė ir „Baltistijoje“ (1976, t. 12 (1), p. 7–8) paskelbė straipsnį apie M. Mažvydo „Formos krikštymo“ šaltinį.

1932 m. Kaune leidžiamame „Archivum Philologicum“ (t. III, p. 27–46) Chr. S. Stangas paskelbė didoką straipsnį „Archivalia“, kuriame pateikė įdomių duomenų apie senuosius lietuvių raštijos paminklus ir jų autorius. Šiuos duomenis jis surado 1930 m. besidarbuodamas Krokuvoje ir Vilniuje.

Kaip minėta, Chr. S. Stangas nemaža tyrinėjo lietuvių kalbos tarmes; ypač jį traukė bebaigiančios nykti, svetimų kalbų įtakos paveiktos lietuviškos šnektos.

1933 m. Kaune išleidžiama Chr. S. Stango drauge su J. Geruliu parašyta knyga „Lietuvių žvejų tarmė Prūsijoje“ („Das Fischerlitauisch in Preussen“). Tai labai įdomios šiuo metu visiškai išnykusios lietuvių šnektos prie Kuršių marių, buvusioje Rytų Prūsijoje (dab. Kaliningrado sritis) aprašas. Knygoje kruopščiai aprašyta šios šnektos fonetika ir morfologija, pateikiama tekstų, įdomesnių žodžių rinkinys. Knyga vertinga ir bendrosios kalbotyros specialistams – dvikalbiškumo problemos tyrinėtojams.

Panašios reikšmės kalbotyrai turi ir kitas Chr. S. Stango lietuvių dialektologijos darbas – Zasečių šnektos aprašas. Medžiagą šiam darbui norvegų mokslininkas surinko 1930 m., o aprašą paskelbė 1958 metais norve-

gų žurnale „Norsk Tidsskrift for Sprogvidenskap“ (t. 18, p. 171–201).

Kaip Chr. S. Stango nuopelną lietuvių dialektologijai galima paminėti ir tai, jog jis paskatino paskelbti ir padėjo parengti spaudai savo mokytojo O. Broko darbą apie dabar jau, galima sakyti, visiškai išnykusią Žirmūnų ir Bastūnų apylinkių lietuvių šnektą (dab. Baltarusios TSR), kurią O. Brokas tyrinėjo dar praėjusio šimtmečio pabaigoje.

Labai plačiai Chr. S. Stangas tyrinėjo lietuvių kalbos ir apskritai baltų kalbų istorinės gramatikos problemas, ypač daug dėmesio skyrė veiksmažodžio istorijai.

Baltų kalbų veiksmažodžio istorijai ypač svarbi yra Chr. S. Stango knyga „Slavų ir baltų veiksmažodis“ („Das slavische und baltische Verbum“. Oslo, 1942). Šioje knygoje nagrinėjamos baltų ir slavų kalbų veiksmažodžio sistemos, parodomos šių sistemų bendrybės ir skirtybės, aiškinama skirtybių atsiradimo priežastys. Baltų ir slavų kalbų veiksmažodžio istoriją Chr. S. Stangas nušviečia bendrame indoeuropiečių kalbų istorijos fone.

Lietęs Chr. S. Stangas ir istorinės baltų kalbų fonetikos problemas. Įdomūs jo straipsniai apie baltų kalbų dvibalsio *ui* vartoseną žodžiuose, turinčiuose tam tikrą neigiamą atspalvį, apie dvibalsio *ie* kilmę, apie metatoniją. Šie ir kiti įvairiuose lingvistiniuose leidiniuose paskelbti Chr. S. Stango straipsniai 1970 m. pakartotinai buvo išspausdinti knygoje „Opuscula linguistica“.

1966 m. išėjo pats didžiausias norvegų mokslininko veikalas, kuris taip pat skirtas istorinės baltų kalbų gramatikos problemoms – „Baltų kalbų lyginamoji gramatika“ („Vergleichende Grammatik der baltischen Sprachen“). Tai epochinės reikšmės baltų kalbotyros veikalas, kuris, J. Kazlausko žodžiais tariant, „yra ne tik gražus ir sąžiningas visų ligšiolinių baltų kalbotyros laimėjimų apibendrinimas, bet ir kokybiškai naujas žingsnis į priekį, savito autoriaus mąstymo, originalių, pagrįstų ieškojimų vaisius“.

Savo veikalo pratarmėje Chr. S. Stangas rašė, jog jaunystėje jis nuolat girdėjęs, kad rašyti baltų kalbų lyginamąją gramatiką dar neatėjęs laikas. Tokios nuomonės skleidėjai turbūt buvo teisūs: tuo laiku panašaus pobūdžio veikalui dar labai trūko parengiamųjų darbų. Ypač buvo jaučiama, kad daug reikšmingų įdomių faktų dar vis tebeslypi lietuvių ir latvių tarmėse, nepakankamai buvo ištirti ir senieji šių kalbų paminklai. Suprantama, dar ir šiandien rašyti baltų kalbų lyginamajai gramatikai sąlygos nėra idealios. Bet

vis dėlto per pastarąją šio šimtmečio pusę jos gerokai pasikeitė.

Chr. S. Stangas buvo labai gerai pasirėngęs rašyti baltų kalbų lyginamajai gramatikai. Jis puikiai pažino gyvasias baltų kalbas (ypač lietuvių) ir jų senuosius paminklus. Be to, jis buvo ne tik baltistas, bet ir žymus slavistas bei indoeuropeistas. Šiuo veikalu jis faktiškai apibendrina ir savo keturių dešimtmečių mokslinę veiklą.

Pagrindinė Chr. S. Stango veikalo dalis skiriama fonetikai ir morfologijai, ypač daug dėmesio kreipiamą iki šiol galutinai neišspręstoms, labiausiai diskutuotinoms problemoms.

Vieni įdomiausių Chr. S. Stango veikalo puslapių yra skirti baltų kalbų intonacijoms ir jų kilmei, vardažodžio ir veiksmožodžio kirčiavimo tipų rekonstrukcijai. Labai gausia medžiaga, ypač naujais tarmių duomenimis, savita jų interpretacija pasižymi veikalo skyriai, nagrinėjantys vardažodžių fleksijos raidą.

1975 m. Chr. S. Stangas išleido šio savo veikalo papildymų tomelį („Ergänzungsband. Register, Abenda und Korrigenda zur Vergleichenden Grammatik der baltischen Sprachen“), kuriame pateikiamas žodžių registras, įvairūs papildymai, ištaisomos korektūros klaidos.

Paskutinis stambesnis Chr. S. Stango darbas yra skirtas leksikos problemoms. Jis taip pat tiesiogiai susijęs su baltistika – tai knyga „Specialūs leksiniai slavų, baltų ir germanų kalbų atitikmenys“ („Lexikalische Sonderübereinstimmungen zwischen dem Slavischen, Baltischen und Germanischen“. Oslo – Bergen – Tromsø, 1972). Šioje knygoje Chr. S. Stangas pamėgino apibendrinti prieš šimtą metų žymiojo vokiečių indoeuropeisto Johano Šmito pradėtą diskusiją apie baltų, slavų ir germanų kalbų leksinius santykius. Knygoje aptariama apie trys šimtai šių kalbų leksinių bendrybių, pagal patikimumo laipsnį skirstant jas į tris sluoksnius, parodant jų išplitimą, grupuojant semantiškai. Pastaroji knyga, be abejo, yra svarus žingsnis tiek baltų, tiek ir apskritai indoeuropiečių leksikos moksle.

Kaip minėta, Chr. S. Stangas buvo ne tik baltistas, jis – žymiausias norvegų slavistas. Beveik visi norvegų mokslininko slavistikos veikalai vienu ar kitu aspektu reikšmingi baltistikai. Dvi monografijas jis paskelbė apie valstybinę Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės raštinių kalbą: „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kanceliarijos vakarinių rusų kalba“ („Die westrussische Kanzleisprache des Grossfürstentums Litauen“. Oslo, 1935), „Polocko miesto dokumentų

senoji rusų kalba“ („Die altrussische Urkundensprache des Stadt Polozk“. Oslo, 1939). Pirmojoje monografijoje, be kitų dalykų, Chr. S. Stangas įrodė, kad dar Vytauto laikais šiai kalbai didelę įtaką darė Volynės krašto kalba, vėliau davusi pradžią dabartinei ukrainiečių kalbai, o tik XVI amžiuje joje pradėjo ypač išsialėti kalbės, iš kurios susiformavo dabartinė baltarusių kalba, elementai.

Su šių monografijų problematika glaudžiai susijęs ir įdomus, lenkų kalbininkui Janui Safarevičiui dedikuotas Chr. S. Stango straipsnis apie atitinkamų baltarusių kalbos garsų perteikimą senuosiuose lietuvių kalbos skoliniuose („Gh, h in weissrussischen Lehnwörtern im Altlitauischen“. – In: *Studia indoeuropejskie*. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk, 1974, p. 231–237).

Baltų kalbų akcentologijai labai svarbus Chr. S. Stango veikalas „Slavų kalbų kirčiavimas“ („Slavonic Accentuation“. Oslo, 1957; antras leidimas 1965), kuriame praslaiviška kirčiavimo sistema lyginama su baltų ir apskritai indoeuropiečių kirčiavimo sistemomis, daroma išvada, jog baltų ir slavų kalbų kirčiavimo sistemos iš pradžių buvusios labai panašios.

1969 m. dviem knygom norvegų kalba buvo išleistos Chr. S. Stango „Rusų kalbos istorijos paskaitos“ („Forelesninger over russisk språkhistorie“), kurių pirmoji skirta istorinei fonetikai, o antroji istorinei morfologijai.

Chr. S. Stangas, būdamas puikus tiek baltų, tiek ir slavų kalbų specialistas, dalyvavo diskusijoje baltų ir slavų kalbų senųjų santykių klausimais. Šią problemą jis nagrinėjo savo veikaluose apie slavų ir baltų kalbų veiksmožodį, apie slavų kalbų kirčiavimą, „Baltų kalbų lyginamojoje gramatikoje“ ir atskiruose, specialiai šiai problemai skirtuose straipsniuose.

Baltistikos baruose Chr. S. Stangas sėkmingai darbavosi ir pačiais paskutiniais savo gyvenimo metais. 1975 m. jis paskelbė straipsnius apie Simono Grunau senovės prūsų kalbos žodynėlio vadinamąjį Getingeno nuorašą („Einige Bemerkungen zur Göttingen Version von Simon Grunaus altpreussischen Vokabular“. – „Scando Slavica“, t. 21, p. 119–125), 1976 m. – apie baltų kalbų *-u-* kamieno fleksiją („Zur Flexion der *-u-* Stämme im Baltischen“. – „Scando Slavica“, t. 22, p. 175–177), apie lietuvių kalbos formantus *-ki*, *-gi*, *-gu* („Litauisch *-k(i)*, *-g(i)*, *-gu*. – „Norsk Tidsskrift for Sprogvidenskap“, t. 30, p. 127–131).

Nepaprastai svarbi baltistikai buvo ir Chr. S. Stango pedagoginė veikla. Jo paskaitų Osle klausė nemažas būrys šiandien sėkmingai įvairiose baltistikos srityse bedirbančių įvairių tautų mokslininkų. Keletą savo mokinių Chr. S. Stangas atsiuntė stažuotis į Vilniaus universitetą, kurie čia puikiai išmoko lietuvių kalbą. Buvę Chr. S. Stango mokiniai savo garsųjį mokytoją prisimena pačiais gražiausiais žodžiais. Štai amerikiečių baltistai Gordonas B. Fordas ir Džulsas F. (Jules F.) Levinas Chr. S. Stangui yra dedikavę savo knygas. Norvegų kalbininkui švenčiant gyvenimo septyniasdešimtmetį, Stokholme išėjo stambus profesorės Veltos Rūkės-Dravinios redaguotas veikalas "Donum Balticum", kuriame beveik aštuonios dešimtys kalbininkų, gyvenančių keturiuose pasaulio kontinentuose, paskelbė Chr. S. Stangui skirtus straips-

nius. Malonu, kad tarp šio būrio autorių pagarbą ir dėkingumą norvegų mokslininkui pareiškė ir didelė grupė lietuvių kalbininkų.

Chr. S. Stangas bendravo su Tarybų Sąjungos mokslininkais. Jis buvo Tarptautinio slavistų komiteto ir prie šio komiteto esančios Baltų—slavų santykių tyrinėjimo komisijos narys.

Lietuvių filologai, ypač tie, kuriems teko laimė bent kiek artimiau pabendrauti su Christianu S. Stangu, visada prisimins jį ne tik kaip mokslininką, kurio vardas susijęs su didžiausiais mūsų šimtmečio baltistikos laimėjimais, bet ir kaip be galo patrauklią asmenybę, kurioje reta erudicija nuostabiai derinosi su vidine kultūra ir šiaurietišku santūrumu.

A. Sabaliauskas